

ahogy az u. n. biomechanikus a felejthetetlen Crommelynk-féle *Dicső felszarvazott*-tal.

Jelenleg Meyerhold, új színháza építkezésének befejeztét várja. Am kifogyhatatlan tevékenységét ideiglenesen egy másik színházban folytatja. Amint berendezheti új színházát, lehetősége nyílik egészen új technikai módszerekkel még fejleszteni olyannyira különleges stílusát.

Az utóbbi évek mérlegén meg kell említenünk különösen egy Meyerhold-tanítvány: *Ochlopkov* rendezéseit, akinek érdemei a színművészet eddig ismert formáinak teljes elvetésében s a színpad és nézőtér egybeolvasztásában állnak. Ilyen uton nagyon érdekes eredményeket ért el, melyek leírása, sajnos, tulvézetne a jelen ismeretetés keretein.

Ami Tairoffot illeti, legnagyobb sikere ebben a szezonban *Vischnyevszky* egy „optimista tragédiájá“-val egy polgárháborús legendával volt, melynek rendezése minden szempontból tökéletesen sikerült.

A Vachtangov-színház Maxim Gorkij nagy „Bolshev“ című drámai ciklusát vitte színpadra. Ezen a télen készül bemutatni a ciklus harmadik részét.

Ami a kiváló *Granovsky*-színházat illeti, a maga csodálatos színészeivel, mint *Mickoels* és *Szuszkín*, igyekeznek megfelelni az új feladatoknak Mickoels vezetése mellett. Ez utóbbi méltó mesteréhez, ugyanolyan nagyhatású rendező mint színész. Sajnálunk kell azonban, hogy Granovsky maga nem vesz részt ebben a fejlődésben: semmi sem tudná pótolni az ő erőteljes művészi egyéniségét, mely annál nélkülözhetetlenebb Oroszországban, mert az ott kedvelt munkamódszerek sokkal szorosabbra vonják a kapcsolatokat a rendező s a közönség között, mint Nyugateurópában. Ezt az űrt még egy Granovsky is csak itt tudná kitölteni.

Erwin Piscator

¹ Ne feledjük azonban, hogy itt nem valami klasszikus értelemben vett „realizmusról“ van szó. Stanislavsky módszerében gyakran olyan törekvések nyilvánulnak, amelyek kifejezve nagyon messze vezetnének. Így pl. Meyerhold u. n. biomechanizmusa.

GYERMEKÖNGYILKOSSÁG. Egy kilenc éves fiú öngyilkosságot kísérelt meg, felakasztotta magát. A gyermek, falusi szegények gondja, aki átélte saját bőrén a kenyértelenség kínját, tanuja volt a szülők lemondó, csüggedt beszélgetéseinek, amidőn a jövő reménytelenségét megtárgyalták. Hallom az ellenvetést: a gyermek bizzonnyal abnormis volt. Szívesen hangoztatott vélemény az öngyilkosságnál. Ezzel a sablonos elintézésel a társadalom valósággal önmagát oldja fel a felelősség súlya alól. De a pszichológusok tudják, hogy másként van. Az öngyilkos nem feltétlenül abnormis ember, hanem sok esetben más, a tipustól elkülönböző lelki szerkezetű egyén, aki bizonyos esetekben, az átlagostól eltérően ilyen elemi reakciókkal, mint pl. az öngyilkosság is, válaszol. A „hiba“ igen gyakran nem az egyénben, hanem azokban az „abnormis“ környezeti körülményekben és történésekben van, amelyekkel szemben az u. n. „egyensúlyos“ lelki alkatu egyén még teherbíró képes, viszont a „labilis“ szerkezetű „abwegig“ reakciót mutat. Az ember lelki organizációja bizonyos mechanizmusokkal rendelkezik — éberálmok, álmok, projekciók, identifikációk stb., — amelyek átsegíthetik kritikus helyzeteken, avagy elejét veszik annak, hogy bizonyos reális élmények a lelkiélet érzékeny egyensúlyát felborítsák. Azt mondhatnók egyrészt, hogy ezek az óvó és ki-

segítő lelki mechanizmusok jótékonyak és üdvösek, de dialektikusan szemlélve az ellenkezőjét is állíthatnók. Eppen mivel a realitás finom kijátszásai olykor mankók vagy stimulánsok, kétélű fegyverek, vagy mondhatnók veszélyes mérgek, amelyeknek adagolásától függ a gyógyító vagy kártékony hatás. Mert a mindennapi tapasztalat mutatja, hogy csak egy bizonyos fokig lehet a realitással szembehelyezkeve, azt akár megkerülve, vagy kijátszva élni, hogy ez a lelki „luxus“, amely csupán bizonyos lelki mechanizmusok mozgósítása és permanenciája árán lehetséges, idővel olyan feszültségekhez és ellentmondásokhoz vezet, amelyek a fáradtságosan egyensúlyozott lelki háztartást egyszerre sarkaiból vetik ki. Az egészséges lelkiélet a realitás talaján nyugodhatik, a tényekkel és adottságokkal való ökonomikus számolás bázisán, de viszont — el kell ismerni — olykor éppen a realitás az, amely a lelki élet egyensúlyi helyzetére zavarólag hat. Itt is a dialektikus ellentmondás, amelyet a valóságban — nem a gondolatban — akárhányszor nem vagyunk képesek feloldani. Ilyenkor azt szoktuk mondani, hogy keresnünk kell a megoldást, az a társadalmi életformát, amely a lelkileg veszélyeztetett, vagy megingott igényeinek és létfeltételeinek optimálisan megfelel. Természetesen ez csupán eszményi követelés, amely éppen a realitás sokszor megmásíthatatlan adottságaiba ütközik. A modern lélektani iskolák — kivált a pszichoanalízis — felfedték a környezeti hatóerők jelentőségét az egyén lelki szerkezetének kialakulásánál s ugyanakkor rámutatnak az elsődleges, élettani ösztönstruktúra jelentőségére is. A pszichoanalízis tanítása szerint ösztönszerkezetünk természete mindnyájunknál közös, a lelki élet fejlődésmenete szükségképpen, jellegzetesen meghatározott, mindazáltal az egyes, konkrét egyén ösztönszerkezetének mennyiségi természete változó, az egyes ösztönvariációk erőssége elkülönböző s ekként még azonos társadalmi létfeltételek mellett is más és más lelki strukturák alakulnak ki. A tudomány ma még nem képes az egyén élettani meghatározóit akárcsak megközelítő pontossággal is leírni és még kevésbé lemérni s a modern neurozis-kutatás legfőbb érdeme éppen a szociológiai tényezők élesebb felismerésében és jelentőségük méltatásában rejlik. A társadalmi hatókokat, amelyek a konkrét egyedre alakítón ráhatnak már tisztábban és megkülönböztetetten látjuk, s ebben az új távlatban a neurozismegelőzés és terápia új lehetőségeihez juthatunk el. Ez a felismerés — amely a tiszta tapasztalat gyümölcse — roppant mértékben kitágította a lélekgyógyász horizontját, végsősorban tudatosította benne a szociológikus szemlélet szükségét, amidőn a lelki zavarok végsően társadalmi eredetére rávilágított.

Ez az exkurzió talán feleslegesnek látszik, de témánkkal, az összefüggések eredendő mélyén szerves egységben van.

Egy gyermek öngyilkosságáról szoltunk, s így jutottunk el a lelkiélet és a társadalmi lét itt csak általánosságban felvázolt összefüggéséhez. Gondos gyermekanalízis bizonynal közelebb vezetne az öngyilkos gyermek sajátos lelki helyzetéhez s ilyen néhány mintaszerű gyermek-analízissel rendelkezik is az analitikai irodalom. Így, a messziből, banálisan csak annyit mondhatnánk, hogy a gyermek menekedni akart a realitás elől, melynek eszmélése lelki egyensúlyhelyzetét elemi erővel megzavarta. Érdekes a gyermekek lelki világát megfigyelni, mert általa a lelkiélet bizonyos alapvető célzatairól vehetünk tudomást. Hogyan reagál a gyermek a realitásra, kivált az anyagi lét realitására? Itt a reakciók rendkívül szembetűnők és jellegzetesek. A gyermeket általában fantázialénynek tartják — kivált a gyermekétség első éveiben — akit nem a későbbi „Realitátsprinzip“, hanem a „Lustprinzip“ mozgat, ahogy ezt a pszichoanalízis tanítja. Nos a tény, hogy a gyermek képzelődik, kétségtelen, de képzelődéseit a szociális háttér, a gyermek legegységibb élethelyzetének ismerete nélkül nem vagyunk képesek értelmesen interpretálni. Itt van pl. egy típus: a gazdag szülők ellátott, elkényeztetett gyermeke. Ennek a gyermek-példánynak képzeleti élete szinte orgiasztikusan szertelen. Ez a

fantáziaélet tartalmában imaginár, s tul a földi realitás szférájában mozog. Ezek a fantaziák a jóllakott gyermek luxusjátékai. Másként pl. a szegénysorsu, nélkülöző gyermeké. Itt általában két megjelenési formát különböztethetünk meg. A gyermek, aki szegénységének és szegénységének teljes tudatában van s akinek a tudati világát ez a tény uralja. Ezeknél a gyermekek-nél kizárólagos egyszemélyes tér vissza valamennyi megnyilvánulásukban az anyagi nélkülözés motívuma. Ruhájuk — mondják — szegényes, mert a szülőknek nincsen pénze, moziba nem járnak, játékot nem vesznek stb., mert mindez pénbe kerül, ami nekik hiányzik. Meglepő és egyben lehorgoló 4—5 éves gyermekeknél egész egyéni életüket betöltő anyagi beállítottsága, ahogy már gyermekkorban áteszmélik a pénz mindenhatóságának jelentőségét s ugyanakkor pénztelenségük következtében lelki alacsonyabbrendűségi érzelmek alakulnak ki bennük. De van egy bizonyos határ, — amely nyilván függ a nyomor fokától és a reagáló gyermek egyéni lelki berendezésétől is, — ahol a nélkülöző gyermek a realitás éles eszméléséből a fantaziák színdús gomolygásába menekszik. Ez a gyermektípus — hasonlóan a gazdaghoz — szintén szertelen fantáziákat termel ki, de azzal ellentétben képzelődéseinek tartalma a földi lét javaira vonatkozik, reális irányu, s nem imaginárius. A szegény gyermek szintén képzelt fényűzést enged meg magának, de ezt nála a hiányérzet determinálja, s nem a túlbőség. Eként nála a képzelődések lelki jelentősége a reálisan érzett hiány pótkielégítése („Ersatzbefriedigung“ az analízis nyelvén) reális, de nélkülözött tartalmakra irányozott fantáziákban, ellentétben az anyagi realitással kielégített, sőt jóllakott gyermek imaginárius képzelti csapongásaival.

A mi kis öngyilkosunk valószínűen abba a kategóriába tartozhatik, amely a realitás talaján áll, s a képzelti pótkielégülések ködös világa helyett, a felismerés kétségbeejtő tisztaságával a radikális negatív megoldást, a halált választotta. Természetesen ez a gyermek sem bírta el a realitás lenyűgöző súlyát, de a fantáziákra sem jutott lelki háztartásában, s így menekedhetett a negatív előjelű tettebe — a halálba. Mert a másik pólus — a lázadás. A pozitív előjelű tett. Ez a gyermeknél természetesen a felnőttől elütő formákban nyilvánul meg, éppen a gyermek fejletlen lelki és szellemi berendezkedésénél fogva. Akárhány nehezen nevelhető („schwer erziehbar“) gyermek magatartása mögött gondosabb elemzés fellelheti a dac, a konokság látszólag banális reakcióiban a lázadás, a tiltkozás eredendőbb hatóerőit. De vannak helyzetek — rendszerint, amidőn tartósan és visszatérően hat valamely irritáló élmény — amikor a gyermek reaktív tiltakozása — olykor torzult formákban is — elhanyaglik, s az aktivitás vagy öngyilkosságban, vagy neurozisan feneklik meg. Egyik variánsa ennek a lelki típusnak a „braves Kind“, legtöbbször gyámoltalan, önállótlán, szánalmas példány. Akárcsak a társadalom „alsóbb“ rétegeiben is találhatunk olyanokat, akiket a krónikus nyomor aktivitásukban elsorvaszt, s a tiltkozás helyett az alázatos megadást választják. A „Lumpenproletariat“ amorph tömegébe süllyednek le.

A tudomány egyelőre még nem képes előrelátni és áttekinteni az örökösödési erő művét. Az élettani determinánsok útját egyelőre nem tudjuk megszabni. Számolnunk kell vele, hogy a jövő társadalmában is lesznek testi és lelki tevékenységek, de ugyanakkor tudatában vagyunk annak is, hogy a társadalmi erő munkájának irányítása a kezünkben lesz. A modern lélektan tagadhatatlanul jelentős, előbbrevívó munkát végzett, amidőn felfedte a társadalmilag determinált lelki jelenségek hatóerőit. A lelkiélet szociológiája még csak kezdetén van. Az a társadalom, amely a lélektan felismeréseinek társadalmi konzekvenciáit aktív, az új társadalom intézményesített rendjével fogja koronázni, egyben kauzálisan nyúl hozzá a neurozisz probléma megoldásához.

El tudjuk képzelni magunknak azt a társadalmat, ahol a gyermek az

éhség gondja miatt — ami többé nem lesz — nem megy a halálba. Ebben a társadalomban bizonyosan megváltozik a gyermek képzeleti világa. Roheim írja a „Csurunga népe“ c. etnológiai, analitikus irányú munkájában, hogy ama primitívek gyermeke nem arról ábrándozik, hogy generális, vagy király stb. lesz-e. „Az ausztráliai gyermek légvárának témája sok-sok kukac, bogó, gyökér, mérges hangya és kenguru hús“. Ez az egyébként a marxizmus szemléletétől távolálló analitikus önkéntelenül elárulja, hogy alapjában a gazdasági adottság determinálja a gyermek ábrándjait. Az új társadalom-építés munkája természetszerűen új lelki- és tudati tartalmakat fog kialakítani s nyilván azt az egészségesebb gyermektípust is, amely nem menekszik majd a halálba s passzív lázadását felváltja a társadalmi közösség aktivitása.

(Nagyszöllös)

Neufeld Béla

A HANGYATOJÁS ÉS AZ EMBERI TÁRSADALOM. Annak megfelelőleg, hogy senki a világon nem érdeklődik, úgy az állatok iránt, mint éppen a párisi (akinek kutya- és macskaimádata Európa más részein a betegesség erejével hatna például), a franciaországi tudományosság folyóiratai telve vannak az állatvilág életének újabb s újabb ismertetéseivel. A rengeteg közlemény közül a *Mercure de France* egyik tanulmánya érdemel különös figyelmet. A szerző: S. Metalnikov, az Institut Pasteur kitünő — bizonyára kitünő — professzora.

Metalnikov a méhek és hangyák szinte agyontanulmányozott szociológiáját gyarapítja néhány teljesen újszerű és érdekes adattal. A professzor abból indul ki, hogy a kommunizmus lényege: a termelési eszközök köztulajdonba vétele s a magántulajdon megszüntetése, amiből önként következik a közös társadalmi termelés. A méhek e definíció szerint tökéletes közösségben, vagy még politikusabban: kommunizmusban élnek. A munkaeszköz náluk a kas és a viaszból készült „rayon“-ok. Ezeket közösen építik s közösen birtokolják. Magántulajdona senkinek sincsen. E közös szervezetet a kényszermunka egészíti ki.

Metalnikov ismerteti e kényszermunka természetét, hogy így rámutasson arra, mily ellenszenves és alantas az egyén szempontjából a kollektív társadalom. A munka a kollektív méhkasban való lét alapfeltétele. Aki nem akar vagy nem tud dolgozni, üldözik s megölik. Ez történik például a méhapákkal, akik megtermékenyítve az anyát, nem hasznosak többé. S ez történik azzal az anyával is, aki már fáradt vgy kényeskedik, nem képes vgy nem hajlandó kellő ütemben szülni s fiatalabbal, termékenyebbel helyettesíthető.

Mi már most ennek a kényszermunkának, amely a rovarvilágban a lét vagy nemlét kérdésével egyenlő, a beosztása? Ismeretes, hogy egy-egy kasban 10—100.000 egyén él. Ebből egy királynő, 100 apa vagy ál-apa, a többi dolgozó. Ez utóbbiaknak nincs nemi szervük s minden feladat elvégzése reájuk hárul. E kötelességeket szak-csoportokba osztva végzik el. A speciálisták a következők:

1. Az ör-méhek, akik a kast őrzik s gyakorta valóságos erődítményeket emelnek. Idegen kasok méheit (a lopás a méhek világában nagyon elterjedt) nem engedik be, saját kas-társaikat különölegesen fejlett tapogató csápjaikkal érintése útján ismerik föl. A méh kasába csak az örök ellenőrző tapogatása után térhet meg. Ha idegen vagy idegenek hatolnának be a méh-államba, vészjel, hajsza, gyilkosság vagy tömeggyilkosság következik.

2. Légtisztító munkások: speciálisan fejlett hátsó lábukkal részint a levegőt szűrik, részint az elnedvesedő viasz-sejteket szárítják.

3. Orvos- és hóhér-speciálisták: reggelenként legyilkolják a gyöngéldöket s eloregedőket. A felhasználásra kerülő hullákat különleges viasszal balzsamozva megóvják a rothadástól.

4. Ellelmezési speciálisták: egyik csoportjuk gazdag területeket kereső